

KOMUNIKAČNO-PRAGMATICKÉ VÝCHODISKÁ SLOVENSKEJ INTERAKČNEJ ŠTYLISTIKY¹

OLGA ORGOŇOVÁ

Filozofická fakulta Univerzity Komenského, Bratislava

ORGOŇOVÁ, Oľga: Communicative and pragmatic premises of the Slovak interactional stylistics. *Journal of Linguistics*, 2018, Vol. 69, No 1, pp. 91 – 100.

Abstract: The study deals with interactional stylistics viewed as a discipline based on its own pragmatic potential (while consideration has been given to addressee and to speech comprehensibility and clarity even earlier). This pragmatic potential in its developed form represents, in the context of contemporary methodology of humanities, a contribution to restructuration of stylistics. The discipline, viewed from this point, receives a new function: to observe and interpretationally explain, firstly, the meaning of interactions between agents in the observed communication acts and, secondly, the effect that this interaction brings. In the centre of interactional stylistics is the human (anthropocentrism), who through his communication acts negotiates about the contents of interactions, regarding own interests, as well as cultural, social and historical conventions. The meaning of used expressions and the overall sense of such interactions thus emerge in the context of communicational events, based on the communication subjects' coping with surrounding reality through assimilation and accommodation.

Key words: interactional stylistics, pragmatization, interdisciplinarity, ethnomethodology, dialogicity

„Na to, aby sme v úhrne reči mohli nájsť sféru, ktorá zodpovedá jazyku, musíme sa zamerať na individuálny akt, ktorý umožňuje rekonštruovať okruh reči.“

F. de Saussure, *Kurz všeobecnej jazykovedy*, 1996, s. 48
(podľa českého prekladu F. Čermáka)

1. ÚVOD

V štúdií sa vychádza z idey o profilovaní slovenskej interakčnej² štylistiky ako disciplíny pracujúcej s primárnou podobou verbálneho prejavu, a síce dialogickou rečou v prirodzenej komunikácii. Inšpirujem sa pritom všeobecnejšími metodologickými východiskami sociálnych vied 20. storočia akcentujúcimi kvalitatívne vý-

¹ Príspevok vznikol v rámci riešenia grantovej úlohy VEGA 1/0338/16 *Slovenský jazyk v komunikačných formáciách*.

² Tu je namieste vysvetliť odklon od doteraz používaného názvu „interaktívna“ štylistika. Po dôslednom a dlhšom zvažovaní sa preferenčne prikláňam k adjektívu „interakčná“ z troch dôvodov. 1. Ide

skumné stratégie pri skúmaní verbálnych interakcií (sociológ M. Weber) a súčasne mám na pamäti idey (nielen) psychologov o tom, že komunikácia neznamená „mechanický súčet“ individuálnych stratégií aktérov, ale je to nová intersubjektívne a emergentne vytvorená kvalita (P. Watzlawick a iní). Silný autoritatívny odkaz znamenajú pre mňa lingvistické úvahy Ferdinanda de Saussura spred vyše sto rokov (v českom preklade 1996) – porov. motto v záhlaví štúdie –, ktoré myšlienково harmonizujú s mnohými lingvistickými i nelingvistickými prácami,³ napr. Michaila M. Bachtina konštatujúceho, že „byť znamená komunikovať“ (Bachtin podľa Markovej, 2007, s. 126), alebo Juraja Dolníka, že „príroda obdarila človeka dispozíciou na komunikačné vnímanie sveta“ (Dolník, 2012, s. 89). Zaujímavé sú pohľady v širšej interdisciplinárnej optike na dialogickosť ako základnú dispozíciu reči v živote a bytí človeka v ňom (porov. úvahy z filozofie jazyka – napr. Austin, 2004, či z psychológie – porov. Marková, 2007). Tieto všeobecnejšie spoločenskovedné inšpirácie o nosnosti medziľudskej komunikácie v bytí človeka ako subjektu aj príslušníka kolektívu v epicentre svojich vlastných zamyslení aplikujem do kontextu slovenskej lingvistiky a nachádzam korelácie s nadčasovo platnými inšpiráciami od Jána Horeckého o prirodzenej podstate dorozumievania ľudí na báze spontánne nadobudnutého komunikačného kódu (v jeho prípade je reč konkrétne o Slovákoch a o ich komunikačnom „kóde“ – slovenčine). Presnejšie mám na mysli Horeckého myšlienky o tom, že slovenský národný jazyk slúži ako vynikajúci dorozumievací prostriedok všetkým Slovákom, aj takým, ktorí sa nikdy neučili a nenaučili (prípadne už zabudli) poučky o správnych a nesprávnych výrazových prostriedkoch slovenčiny (Horecký, 1979, s. 20), a predsa komunikujú, resp. plne uspokojujú svoje komunikačné potreby. Novšie ku komunikačnému bytiu človeka nachádza ešte údernejšie postrehy J. Dolník na báze prirodzenosti ľudského bytia, keď konštatuje: „Človek nadobudol v evolučnom procese semioticko-komunikačnú dispozíciu bazu,

o ponímanie, v ktorom sa ráta, že všetci aktéri komunikácie sú aktívni, ale navyše sú ukotvení v „akčnom“ dialógu (aktéri „vyrokovávajú obsah“ komunikátov, pričom tieto akty majú procesúalnu povahu). 2. Zo slovtvorného hľadiska výraz „interaktívny“ považujem za derivát od východiskového pomenovania „aktívny“, kým to, čo vnímam ako východisko motivácie pre mnou sledovanú subdisciplínu (štylistiku sledujúcu interakcie), je „interakcia“; a teda adjektívnym derivátom tohto základového substantíva je výraz „interakčný“. 3. Výraz „interakčný“ v spojení *interakčná štylistika* okrem iného aj systémovo nadväzuje na už ustálené označenie iných interakčných pojmov, a síce *interakčnej sociolingvistiky*, *interakčnej antropolingvistiky*, *interakčného konštruktivismu*, *interakčnej sebaapropiektie* a pod.

³ Český prekladateľ *Kurzu všeobecnej jazykovedy* František Čermák k tomu uvádza v poznámke, že jestvuje viacero podobných názorov u Bloomfielda i postbloomfieldovcov, a síce, že jedinou skutočnou realitou je jazykové správanie jednotlivcov a rad rečových aktov, kým jazyk je len čisto vedecké „usporiadanie“ (Saussure, 1996, s. 361). Na inom mieste tejto knihy sa myšlienka o prvotnosti a prirodzenosti rečovej produkcie ako centra záujmu výskumníka spája s konštatovaním potreby interdisciplinárneho prelínania výskumných odborov participujúcich na uchopovaní reči ľudí (explicitne sa spomína psychológia, antropológia atď.), čo je hodnotené v danom texte ako „problém“, a preto sa autor (Saussure) prikláňa k tomu, že sa treba postaviť na stranu jazyka a chápať ho ako „normu všetkých ostatných manifestácií reči“ (Saussure, 1996, s. 46).

ktorá ho nastavila na vnímanie prírodných javov v ich komunikačnej stvárnenosti“... „táto bytosť (= človek – poznámka O. O.) je sama komunikačne stvárnená“ (Dolník, 2012, s. 89). Po zaostrení pozornosti na vymedzenú oblasť lingvistických skúmaní v optike štylistiky sú plodnou oporou myšlienky Stanisława Gajdu v kontexte poľskej „konverzačnej“/interakčnej štylistiky (2006) – pozri nižšie. Všetky tieto cesty ma uisťujú o legitímnosti pragmatickej alternatívy lingvoštylistických skúmaní, povzbudzujú k nazeraniu na rečový prejav ako na prirodzenú a prvotnú materiálnu zložku medziľudskej interakcie, a teda vedú k vedeckému reflektovaniu spôsobov („štýlov“) používania jazyka v interakcii. Stotožňujúc sa s naznačenou ideou, že „byť“ znamená komunikovať⁴, komunikačnú kompetenciu vnímam ako nevyhnutnú dispozíciu človeka všeobecne, a o to naliehavejšie v pluralitnej dobe, v ktorej sa človek nezaobíde bez egoangažovanosti⁴ (Dolník, 2013, s. 413 – 416), aby obstál v konkurenčných kontextoch verejného diania. Predmet súčasnej interakčnej štylistiky tak vnímam už nie ako podklad učenia o spôsoboch tvorby adekvátnych textov (ako to je v selekčnej štrukturalistickej štylistike jazyka J. Mistrika a iných), ale najmä ako podklad učenia o verbálno-neverbálnom počínaní ľudí v (dialogickej) interakcii tvorcov i adresátov textov, zahŕňajúcej vzťah s verejným i súkromným kontextom naprieč rôznymi sférami života.

2. METODOLOGICKÉ VÝCHODISKÁ

Vo všeobecnosti sa možno oprieť o to, že prúd súčasných spoločenskovedných a humanitnoviedných skúmaní preferujúcich liberálne antipozitivistické prístupy k poznávaniu sveta sa zakladá na antropocentrických bádaniach, z ktorých nemožno vylúčiť človeka ako kognitívne vybaveného aktéra (jazykom uchopujúceho či neuchopujúceho udalosti), ukotveného („akulturovaného“) v kontexte; človeka konštruujúceho, reproduktujúceho, interpretujúceho realitu v interakcii s inými aktérmi v kooperatívnom, nekooperatívnom, falošne kooperatívnom či konfrontačnom vzťahu. Silnou oporou pre kontúrovanie vlastnej metodológie lingvoštylistických skúmaní sú sociologické impulzy Maxa Webera. M. Weber v štúdii o objektivite sociálneho poznania píše: „Objektívne skúmanie kultúrnych procesov, kde by ideálnym cieľom vedeckej práce mala byť redukcia empirického na zákony, nemá zmysel“ (Weber, 1983, s. 76). Rozvíjajúc svoje myšlienky o metodológii sociálnych skúmaní dospieva k takémuto porovnaniu: „Kým v astronómii sa z hľadiska nášho záujmu skúmajú nebeské telesá v ich *kvantitatívnych* vzťahoch, prístupných exaktnému meraniu, v sociálnych vedách je *kvalitatívne* zafarbenie procesov tým, na čom záleží“ (Weber,

⁴ Ide o pojem z teórie egolinguistiky podľa J. Dolníka. Ako píše autor: „... ego sa považuje za jadro osobnosti a interpretuje sa ako vyvinuté chápanie seba samého“ (Dolník, 2013, s. 415). Egolinguistikou zaujímajú komunikačné stratégie a reakcie jednotlivca súvisiace s mechanizmami jeho správania v egoangažovaných situáciách (v snahe o evalváciu vlastného ega) a vzťah sociálneho okolia k nemu.

op. cit., s. 69; kurzíva M. W.). Napokon pripomína, že pojem kultúry je hodnotový pojem a sociálnu skutočnosť pre jej hodnotové diferencie v rôznych kontextoch nemožno analyzovať podľa všeobecne platných zákonov. Vysvetľuje to na príklade výmeny a techniky trhového hospodárstva. Techniky trhového hospodárstva a ich druhové znaky (výmena, kúpa a pod.) sú nadčasové. Pravda, ak chceme pochopiť, čím sa súčasná sociálno-ekonomická kultúra líši napríklad od starovekej, ktorá mala také isté druhové kvality (výmena, kúpa...), treba opustiť ideu o nepremenlivosti pojmov verifikovateľných na báze odpozorovania empirických pravidielností, čo by dovedlo napokon k zavŕšeniu deduktívneho výskumu. Pojmy sa tu však stávajú nie cieľom, ale prostriedkom myslenia, konštruovania významov na báze poznávania súvislostí individuálnych hľadísk (Weber, op. cit., s. 110).

V súvisi s preferovanou myšlienkou o induktívnom konštruovaní významov je dobré pamätať súčasne aj na to, že to, čo konštruujeme v našom vedomí, bude použiteľné aj v ďalšom našom prežívaní sveta (jednorazové „konštrukty“ by boli neekonomické a upadli by ľahko do zabudnutia). V tejto súvislosti J. Dolník upozorňuje tiež na iný aspekt konštruovaných či reprodukováných poznatkov, a to životaschopnosť: „Totiž nejde o to, aby poznatky boli pravdivé, ale viabilné, životaschopné“, použiteľné, vhodné na dosahovanie cieľov“ (Dolník, 2017, s. 15). J. Dolník na tejto idei vo svojej práci následne produktívne stavia a ukazuje, ako bežná (aj rečová) prax, pokiaľ je životaschopná, nájde napokon svoju reflexiu aj v teórii, norme či legislatíve ako povestný „chodníček vyšliapaný naprieč parkovým trávnikom“ (Dolník, op. cit., s. 34). Tak sa napríklad do spisovného jazyka včleňujú životaschopné slová, tak sa v polovici 19. storočia osvedčila ako kodifikovaný jazyk stredoslovenčina, lebo bola pre bežných ľudí prijateľná. „Víťazstvo“ empirie bežného života súvisí s tým, že v živote (subjektu či society) nie sú vždy relevantné analytické pravdy verifikovateľné exaktnými procedúrami a vedecky erudovanými elitami. Bežne sú na úspešnú komunikáciu postačujúce *konvenčné* akty (reči) akceptované vo vzájomnej interakcii (pochopené a premenené v čin v prípade, že sú na to primerané okolnosti, adekvátni aktéri a adekvátne vykonanie). K tomu nás už pred polstoročím nábádali filozofi jazyka ako John L. Austin a ďalší. J. L. Austin v polovici 20. storočia v prednáškach na Harvarde prezentoval myšlienky o „činnostnom“ aspekte reči, resp. o nutnosti recipročnej angažovanosti hovoriaceho a poslucháča, čo ilustroval napríklad na sekvencii: A: „*Budeš kapitánom v hre.*“ B: „*Nesúhlasím.*“ (Austin, 2004, s. 22 – 34). Tým otvoril následným generáciám filozofov, lingvistov, psychológov, sociológov, etnografov a pod. priestor na uvažovanie o podobách úspešných a neúspešných aktov kooperácie či konfrontácie aktérov reči a paralelných činov. Austinovské myšlienky na báze skúmaní performatívnosti („činnosti“) výpovedí vo vzťahu viacerých aktérov v rôznych konšteláciách v neumeleckej reči (kooperatívnej, nekooperatívnej, kompetitívnej, pokryteckej alebo neúprimne kooperatívnej a pod.) ma súčasne povzbudzujú sústrediť sa primárne na prístupy k dialogickej komunikácii v rámci *bežného používania* jazyka a jeho variabilných produktov, odkrý-

vajúcich rôznorodé odklony medzi povedaným a mieneným. Navyše, celé naznačené metodologické podhubie treba vnímať v koreláciách s etnometodológiou Harolda Garfinkela.⁵

S. Gajda v štúdiu o interakčnej štylistike evokuje potrebu aplikovať v štylistike metodológiu všeobecnojazykovedných skúmaní po roku 2000 na báze *expansionizmu*, *neofunkcionalizmu*, *antropocentrizmu/kulturalizmu*, *interpretacionizmu* (Gajda, 2006, s. 23). Uvedené preferované atribúty skúmaní možno akceptovať ako dobrý metodologický návod aj pre slovenskú interakčnú štylistiku, a tak je namieste priblížiť ich. Expanzionizmus je opakom štrukturalistického redukcionizmu ako typického znaku scientifickej metodológie. Namiesto redukovania vedy do modelov, pravidiel či klasifikácií abstrahovaných od reality (takéto prístupy sú často prítomné v tradičných slovenských či českých štylistikách 20. storočia – porov. Orgoňová, 2013) jeho preferované stratégie vychádzajú zo skúmaní kontextovo/sociokultúrne ukotvených aktov v pluralite či variabilite ich prejavov. Mnohotvárnosť a premenlivosť diskurzov stavia výskumníkov často do nevyhnutnosti zohľadňovať interdisciplinárne výskumy (a aplikovať tzv. „problémovo orientovaný výskum“, kde nejde primárne o metodologickú vyhranenosť, ale o dôsledné a hĺbkové skúmanie zvolených tém). To pred vyše sto rokmi vnímal F. de Saussure ako „problém“, dnes sa pragmatika bez takejto stratégie nezaobíde. Neofunkcionalizmus vníma funkcie jazyka cez prizmu kultúrnej pamäti, dolníkovsky povedané, jazyk sa v tomto svetle javí ako nástroj komunikačnej kultúry (Dolník, 2017, s. 169 – 192). Antropocentrizmus ako známa etnometodologická konštanta sleduje miesto človeka v jazyku a miesto jazyka v živote človeka, či ináč: jazyk sa vníma ako integrálna vrodená dispozícia človeka. Keďže pragmaticky orientovaná štylistika má v centre záujmu vzájomnú komunikáciu ľudí, myšlienky o antropocentrickej podstate skúmaní sú implicitne prítomné aj v predmete interakčnej štylistiky. Interdependencia jazyk – človek, ktorá je v základe skúmaní pragmatiky (porov. medzi inými Kořenského, 2001, s. 32), sa sleduje na škále „idiocentrizmus – etno(nacio)centrizmus – univerzalizmus“. Dolníkovsky povedané, ide o akomodačno-asimilačné vyrovnávanie verbálneho správania v škále medzi konvenčnými spôsobmi správania (národného, prípadne v dobe globalizácie až nadnárodného charakteru) či počínania ľudí v interakcii s ich individuálnymi ambíciami. Pritom, pravda, nie je dôvod zabúdať na to, že „v hre“ je celá naznačená škála, na jednom póle ktorej sa ráta s onou nadnárodnou univerzalizáciou istých štandardov správania a konania (osobitne vo verejných situáciách), zatiaľ čo na druhom póle je absolútna individualizácia prejavu jednotlivých autorov (elitných

⁵ Predmetom etnometodológie sú bežné životné činnosti obyčajných ľudí, ich myslenie a bežné poznanie ako atribúty neoddeliteľné od sociálne „organizovaných“ udalostí. H. Garfinkel, klasik etnometodologických bádání, vníma skúmanie každodennosti ako rovnocenný krok v poznaní konania ľudí so skúmaniami verejných situácií objektívnymi metódami. Stavia pritom do popredia „dokumentárnu metódu“ laického aj profesionálneho skúmania, v ktorej nejde o hodnotenie korektnosti či nekorektnosti (reči či konania), ale o interpretáciu toho, čo sa deje (Garfinkel, 1967).

umelcov i bežných aktérov v prirodzených, osobitne súkromných, situáciách), prípadne až jednotlivých neopakovateľných textov. Interpretacionizmus je kontrapunktom k deskriptivnosti; od opisovania reality sa smeruje ďalej k jej vysvetľovaniu s ambíciou pochopiť udalosť i aktérov v nej (porov. Gajda, 2006, s. 23; Ondrejko – Majerčíková, 2012, s. 131 – 132). To všetko sú aspekty, ktoré v plnej miere platia aj pre slovenskú interakčnú štylistiku. Tej bolo doteraz venovaných niekoľko parciálnych príspevkov (porov. Orgoňová – Bohunická, 2017; Orgoňová, 2017; Bohunická, 2017; Piatková, 2017; dávnejšie aj Slančová, 2003 či Slančová, 2004).

3. INTERAKČNÁ ŠTYLISTIKA AKO VÝSKUM (DIALOGICKEJ) KOMUNIKÁCIE

Východisko pragmaticky orientovanej štylistiky s atribútom „interakčná“ sa opiera o vnímanie kľúčového pojmu predmetu – štýlu – ako spôsobu realizácie istej „činnosti“ (porov. Dolník, 2013, s. 86). Z jazykovej stránky sa potom takéto nazeranie na štýl spája s využívaním poznatkov z teórie rečových aktov, keď jazyk (presnejšie reč ako prvotný materiálny predpoklad abstrahovania modelového konštruktu – jazyka) je sprevádzaný konaním aktérov istej (komunikačnej) udalosti. Nejde o sólového aktéra (normálny človek sa štandardne nerozpráva „sám so sebou“), ale o viacero aktérov, ktorí v rámci tej istej udalosti interagujú, teda spolupodieľajú sa na onom procese. Neofunkciou (porov. vyššie ideu S. Gajdu) takto ponímanej disciplíny je sledovať a interpretovať vysvetľovať zmysel interakcií účastníkov sledovaných aktov komunikácie a tiež účinkov, ktorý oná interakcia prináša (Sandig, 1986 podľa Dolníka, 2013, s. 86). Samotný účinok sa pritom „rodí“ v spoluúčasti a spolupôsobení aktérov (teda nie jednostranným pôsobením „aktívneho hovoriaceho na pasívneho adresáta, ako sa to tradične redukovalo v selekčnej štylistike sústredenej len na tvorcu prejavu), totiž v komunikácii nie je žiadny aktér pasívny, lebo aj recipient (poslucháč, čitateľ) musí kontinuálne interpretovať povedané/napísané, aby mohol adekvátne reagovať svojou následnou replikou. V tom tkvie podstata predmetu (objektu skúmania) interakčnej štylistiky.

Jan Kořenský v tejto súvislosti píše o pragmatizácii štylistiky (nepoužíva termín „interakčná štylistika“), pravda, vo svojom zamyslení vymedzuje aspekty disciplíny, ktoré sa v mojom ponímaní stotožňujú s predmetom interakčnej štylistiky. Nie zanedbateľné je ešte skôr pred týmto vymedzením konštatovanie, že nejde o akúsi „zlomovú“ reorientáciu štylistiky, ale o kontinuálny progres pragmatizácie, ktorý je inherentne prítomný v štylistike oddávna (napríklad v štrukturalistickej štylistike sa vždy bral zreteľ na adresáta, považovaného za „objektívny štýlotvorný činiteľ“ pri produkcii textu, či ešte dávnejšie z antických čias sú známe isté cnosti ako atribúty dobového textotvorného kánonu, ktoré kázali brať na vedomie primeranosť či jasnosť prejavu v záujme jeho zrozumiteľnosti). V súčasnosti teda len vypuklejšie vystupuje do popredia inherentná dispozícia predmetu, ktorý J. Kořenský uchopuje cez štyri atribúty súčasnej „pragmatickej“ štylistiky takto (Kořenský, 2001, s. 32 – 36):

1. Vyvážené sa venuje pozornosť podávateľovi aj prijímateľovi.
2. Rozširujú sa výskumy textu, a to aj so zreteľom na hovorený text, pravda, zaostáva výskum neverbálnej komunikácie.
3. Postupuje sa od statických produktov komunikácie k zachytávaniu procesuálnej stránky komunikácie.
4. Interakcionizmus vylučuje inštrumentalistické zaobchádzanie s „hotovými“ prostriedkami komunikácie a stavia do popredia ich emergentnosť a kontextovú ukotvenosť.

Uvedené koncepty vnímam ako adekvátnu inšpiráciu k téme interakčnej štylistiky aj viac ako 15 rokov po vydaní jeho štúdie. Pokúsim sa ich spresniť, resp. interpretovať.

1. Dochádza k postupnému vyvažovaniu zreteľa na podávateľa s narastajúcim ohľadom na príjemcu (to nesmierne prezieravo aplikoval vo svojich prácach už v 70. – 80. rokoch minulého storočia František Miko – porov. Orgoňová, 2017, s. 117 – 127; Bohunická, 2017, s. 128 – 136). Pritom autor konštatuje, že narastá vedomie interaktivity komunikácie, čo výstižne spája s tým, že nejde len o jednostranný akt tvorby produktora textu, ale o vzťah(y) s interaktantmi a o anticipatívne (hoci nie rigidné a predpojaté) zohľadňovanie ich možných reakcií. Pravda, stupňuje sa zároveň aj vedomie „interakčnosti“ samotnej komunikácie: ľudia komunikujú „strategicky“, a teda v interakcii s partnermi v komunikácii optimálne (pozri ďalej v bode 3 poznámky o recipročnosti či koproduktívnosti) „vyrokovávajú“ obsahy komunikácie v širšom spektre interaktantov so zachovaním ich „negatívnej tváre“ (čiže neohrozením a nepoškodením ich záujmov) a súčasne s nasledovaním snahy o uhájenie svojej vlastnej „pozitívnej tváre“ (v túžbe po vlastnom uznaní). Napokon v tejto veci upozorňuje aj na to, že interakcionistické myslenie by nemalo súvisieť len s dialogickosťou, ale malo by byť vlastné každému pragmatickému spôsobu myslenia. Toto dôležité upozornenie koreluje nielen s jeho vlastnými vyššie spomínanými úvahami o implicitnej a integrálnej prítomnosti interakčnosti v štylistike, ale aj s myšlienkami iného lingvistu – Jiřího Krausa. Ten – ako je známe – rozdeľuje práve s ohľadom na „všadeprítomnú“ dialogickosť jej produkty jednak do skupiny interlokučných dialógov (ide o reálne hovory viacerých aktérov), jednak vymedzuje tzv. interdiskurzívne dialógy (založené na reakčnom odkazovaní na jazykové či tematické prostriedky iných textov, často aj monologických; porov. Kraus, 2004, s. 108 – 109).

2. Dochádza nutne k rozširovaniu výskumov textu – verbálneho (písomného či ústneho), pričom štylistika zaostáva v skúmaní neverbálnych interakcií. Dodajme, že na to sa sčasti pamätá pri diskurzívnych analýzach, keď sa interpretujú verbálno-neverbálne prejavy komunikátov z videozáznamov, pravda, neverbálnej stránke komunikátov sa stále nevenuje dostatočná pozornosť. Nedostatočnosť vidím v doterajších rozboroch okrem iného vzhľadom na kvantitatívny podiel neverbálnej zložky komunikácie vedľa verbálnych prejavov, ktoré podľa odborníkov na neverbálnu komuni-

káciu – neverbalistov – majú viac než 50 % podiel na ľudskom prejave či ľudskej komunikácii (Pease, 2001). Taký priestor sa neverbálnej komunikácii v jestvujúcich diskurznych rozboroch nateraz nevenuje.

3. Nasledujúci postreh evokujúci posun od uchopovania statickosti k uchopovaniu procesualnosti je do značnej miery spojený s metodologickou podstatou neštrukturalistických spoločenskovedných výskumov. Zdôrazňuje sa v ňom totiž potreba nahradiť opisy, triedenia, klasifikácie, stratifikácie atď. hotových entít uchopovaním procesov komunikácie a vzťahov aktérov v nich. To koreluje nielen s vyššie naznačenými metodologickými východiskami na báze inšpirácií z práce sociológa M. Webera, ale rovnako sa s touto nevyhnutnosťou stretáme v lingvistických prácach J. Dolníka (napr. Dolník, 2013; Dolník, 2017). Tu je namieste spomenúť aj myšlienky Paula Watzlawicka a kol. (Watzlawick a kol., 2010, s. 51 – 225) o pragmatike ľudskej komunikácie, o nevyhnutnosti komunikácie v živote človeka a o tom, že komunikácia je špecifický emergentný proces, ktorý nenadobúda svoju identitu súčtom vlastností, zručností či skúseností jednotlivých aktérov ako individualít, ale ako výsledok ich reciprocity, koproduktívnosti na texte či spoločnej aktívnosti v reči (porov. aj Orgoňová – Bohunická, 2017, s. 86 – 105). To znamená, že aktuálne „MY“ nie je mechanickým súčtom „JA“ + „TY“, ale jedinečná vynárajúca sa entita.⁶

4. Aj posledná téza J. Kořenského, kde vychádza z podstaty interakcionizmu ako základu emergencie verbálno-neverbálneho procesu (rodiaceho sa, vynárajúceho sa z aktuálneho aktu komunikácie), je kongruentná s kvalitatívnou metodológiou. Takéto interakcionistické koncepty sú nekompatibilné s ideou inštrumentálnosti. Teda akékoľvek prostriedky komunikácie nie sú v tejto optike „hotové“ nástroje s nemenným zmyslom, ale len potenciality s istým stupňom pravdepodobnosti, ktorých definitívnu identitu potvrdzuje až aktuálne kontextovo ukotvené uplatnenie. Na niektoré disproporcie medzi akontextovými významami istých jazykových prostriedkov a ich aktuálnymi významami emergentne zrodenými v konkrétnom komunikačnom akte sme poukázali v štúdiu *Dialóg ako výzva pre slovenskú štylistiku* (Orgoňová – Bohunická, op. cit., s. 86 – 105).

Po zaostrení záberu na interakčnú štylistiku *per se* oblúkom sa môžeme vrátiť k všeobecným oporám, ktoré jej smerovanie legitimizujú. Dobrou oporou pri profilovaní interakčnej štylistiky sú poznatky z interakčnej sociolingvistiky i psycholo-

⁶ K tomu sú známe aj myšlienky sociológa A. Schütza. A. Schütz vo svojej teórii ráta s tzv. „recipročnou perspektívou“ aktérov, čo znamená, že v pluralite pohľadov na svet z pozície rôznych osôb súčasne na jednej a tej istej udalosti hľadá istú „nivelizáciu“ obrazov sveta verbalizovanú spoločným jazykom, čiže medzi „ja“ a „ty“ vytvára prienik do polohy „my“. Ináč povedané, posúva optiku nazierania od individuálneho vedomia k sociálnemu svetu. Primárnym priestorom Schützových skúmaní oných recipročných perspektív sú bezprostredné interakčné situácie (*vis-à-vis*, *face to face*), pretože práve v nich sa môže najlepšie synchronizovať „môj“ prúd vedomia s prúdom vedomia druhého človeka (aktéra zdieľanej udalosti; porov. Auer, 2014, s. 114).

gickej teórie komunikácie. Interakčná sociolingvistika je sústredená najmä na otázky akomodačno-asimilačného vyrovňavania správania interaktantov v záujme optimálnej korektnosti ich komunikácie, v záujme dosahovania takej proporcie medzi asimilačnými (prispôsobujúcimi vonkajšok svojim potrebám a požiadavkám) a akomodačnými (prispôsobujúcimi sa vonkajším podnetom) aktivitami aktérov, ktoré vedú k finálnemu všestranne akceptabilnému stavu (Dolník, 2013, s. 356 – 364). To z nadhľadu osvetľuje aj konštanty interakčnej štylistiky, a síce v tom zmysle, že pri interpretačnej práci s komunikátmi v rámci interakčnej štylistiky treba mať na pamäti dosah vzťahov aktérov na štylistické (výrazové) kvality textu, ich prípadnú perspektívu a premenlivosť (bez apriórnych rigidných očakávaní) v rámci aj toho istého komunikátu. Treba mať na zreteli obojstrannú aktivitu aktérov poznačenú danými podmienkami komunikácie (tvorivú či recepcnú) pri kreovaní interakčného formátu (v symetrickom aj asymetrickom vzťahu). Len tak možno ašpirovať na optimálnu štylistickú interpretáciu textov v optike interakčnej štylistiky.

Naliehavosť posilnenia tohto aspektu štylistických skúmaní vidím napokon v radikálnej demokratizácii spoločnosti (Dolník, 2015; Dolník, 2017). Tým, že stúpa zaangažovanosť ľudí na veciach verejných a technologické zázemie súčasnej doby s prakticky neobmedzene dostupným multimediálnym virtuálnym priestorom umožňuje bezprostrednú masovú reakciu širokej verejnosti (laikov i expertov) na mnohé odborné stimuly, otázka pochopenia úspešnosti medziludských interakcií a osvojenia si spôsobilosti plnohodnotne v nich figurovať sa stáva naliehavejšou než kedykoľvek v minulosti. Adresátom takejto náuky nie je „len“ expert na lingvistiku, ale aj laik, príslušník širšej verejnosti – potenciálny či reálny účastník komunikačných aktov v každodennom živote, v práci, na úrade či v ktorejkoľvek sfére života.

4. SLOVO NA ZÁVER

V súčasnej slovenskej lingvoštylistike sa dostávajú na program dňa prvky „INTERštylistiky“. Profiluje sa totiž v kontexte evokovanej *interdisciplinárnosti* a smeruje k *interakčnosti*, *interpretatívnosti*, ale aj *intertextualite* (v *interlokučnom* či *interdiskurzívnom* dialógu). Taká štylistika má šancu uspieť *internacionálne* (i vnútrokultúrne) a schopnosť uspokojovať potreby komunikantov ako užitočný zdroj poučení o spôsoboch interakčného počínania aktérov komunikácie v pluralitnej globalizujúcej sa dobe. Vzhľadom na jej vedeckú perspektívu uplatňovaním naznačenej metodológie sa harmonicky včleňuje medzi trendové jazykovedné aj širšie spoločenskovedné a humanitnovedné disciplíny doma či v širšom internacionálnom kontexte. Pokiaľ ide o používateľov jazyka/reči, adeptom svojich poučení poskytuje nevyhnutné know-how na plnohodnotné verbálno-neverbálne počínanie uspokojujúce jeho potreby a zároveň konvenujúce dobovým štylistickým a komunikačným normám.

Bibliografia

- AUER, Peter: Jazyková interakce. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014. 306 s.
- AUSTIN, John Langshaw: Ako niečo robiť slovami. Bratislava: Kalligram 2004. 184 s.
- BACHTIN, Michail Michailovič: Román jako dialog. Praha: Odeon 1980. 482 s.
- BOHUNICKÁ, Alena: Interaktívna štylistika v kontinuite s výrazovou koncepciou štýlu Františka Mika. In: Jazyk a jazykoveda v súvislostiach. Eds. O. Orgoňová – A. Bohunická – G. Múcsková – K. Muziková – Z. Popovičová Sedláčková. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave 2017, s. 128 – 136.
- DOLNÍK, Juraj: Sila jazyka. Bratislava: Kalligram 2012. 368 s.
- DOLNÍK, Juraj: Všeobecná jazykoveda. 2. vydanie. Bratislava: Veda 2013. 432 s.
- DOLNÍK, Juraj: Radikálna demokratizácia interakcie vedy a verejnosti. In: ITlib špeciál 2015. Ed. Z. Plašienková. Bratislava: Centrum vedecko-technických informácií SR 2015, s. 11 – 15.
- DOLNÍK, Juraj: Jazyk v sociálnej kultúre. Bratislava: Veda 2017. 248 s.
- GAJDA, Stanisław: Stylistyka interakcyjna/konwersacyjna – co zasz? In: Style konwersacyjne. Ed. B. Witosz. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego 2006, s. 21 – 29.
- GARFINKEL, Harold: Studies in Ethnomethodology. Los Angeles: University of California 1967. 288 s.
- HORECKÝ, Ján: Východiská k teórii spisovného jazyka. In: Z teórie spisovného jazyka. Eds. J. Ružička – J. Kačala. Bratislava: Veda 1979, s. 13 – 22.
- KOŘENSKÝ, Jan: Stylistika a pragmatika. In: Stylistyka a pragmatyka. Ed. B. Witosz. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2001, s. 32 – 37.
- KRAUS, Jiří: Rétorika a řečová kultura. Praha: Karolinum 2004. 190 s.
- MARKOVÁ, Ivana: Dialogičnost a sociální reprezentace. Dynamika mysli. Praha: Academia 2007. 284 s.
- MISTRÍK, Jozef: Štylistika. 3. vydanie. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1997. 600 s.
- ONDREJKOVIČ, Peter – MAJERČÍKOVÁ, Jana: Vysvetlenie, porozumenie a interpretácia v spoločenskovednom výskume. Bratislava: Veda 2012. 137 s.
- ORGOŇOVÁ, Oľga: Od štrukturalistickej štylistiky k súčasnej štylistike v 21. storočí. In: Slovo a tvar v štruktúre a komunikácii. Eds. G. Múcsková – K. Muziková – Z. Hargašová. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave 2013, s. 293 – 300.
- ORGOŇOVÁ, Oľga: Interaktívna štylistika v optike dialogickosti. In: Jazyk a jazykoveda v súvislostiach. Eds. O. Orgoňová – A. Bohunická – G. Múcsková – K. Muziková – Z. Popovičová Sedláčková. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave 2017, s. 117 – 127.
- ORGOŇOVÁ, Oľga – BOHUNICKÁ, Alena: Dialóg ako výzva pre slovenskú štylistiku. (K jubileu prof. PhDr. Jozefa Mlacka, CSc.). In: Studia Academica Slovaca. 46. Eds. J. Pekarovičová – M. Vojtech. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave 2017, s. 86 – 105.
- PEASE, Allan: Reč tela. Bratislava: Ikar 1999. 230 s.
- PIATKOVÁ, Kristína: Intertextualita v každodennej komunikácii. In: Jazyk a jazykoveda v súvislostiach. Eds. O. Orgoňová – A. Bohunická – G. Múcsková – K. Muziková – Z. Popovičová Sedláčková. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave 2017, s. 180 – 186.
- SAUSSURE, Ferdinand de: Kurs obecné lingvistiky. Prekl. F. Čermák. Praha: Academia 1996. 468 s.
- SLANČOVÁ, Daniela: Východiská interaktívnej štylistiky. (Od eklektizmu k integrácii). In: Slovenská reč, 2003, roč. 68, č. 4, s. 207 – 223.
- SLANČOVÁ, Daniela: Vymedzenie predmetu štylistiky... alebo: Privoňajme ku kvetu interaktívnej štylistiky. In: Slovo o slove. Prešov: Prešovská univerzita 2004, s. 17 – 23.
- WATZLAWICK, Paul a kol.: Pragmatika lidské komunikace. Interakční vzorce, patologie a paradoxy. Brno: Newton Books 2011. 282 s.
- WEBER, Max: K metodologii sociálních věd. Bratislava: Pravda 1983. 416 s.